

Η ΠΕΡΙ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ ΤΟΥ ΧΙΟΥ

Μία τῶν ἀξιολογωτέρων πηγῶν πρὸς μελέτην τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), εἶναι καὶ ἡ Ἱστορία Λεονάρδου τοῦ Χίου.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μυτιλήνης Λεονάρδος, Γενουήνσιος ἐκ Χίου¹, ἀφηγεῖται τὰ τοῦ κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος ἐν μακρᾷ ἐπιστολμαίᾳ διατριβῇ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον τὸν Ε΄. (1447—1455) κατὰ μῆνα Αὐγουστον τοῦ 1453, ὀλίγους μῆνας δηλαδὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν².

Ὁ Λεονάρδος, μετὰ μακρὸν προοίμιον, ἐν ᾧ ἀποδίδει τὰ πάντα εἰς τὸ σχίσμα, ἐπιλαμβάνεται τοῦ θέματός του, ἀφηγούμενος κατὰ τρόπον ἀφελῆ καὶ εἰλικρινῆ τὰ ὅσα εἶδε καὶ ἤκουσε κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, εἰς τὴν ἄμυναν τῆς ὁποίας καὶ ὁ ἴδιος ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος.

Ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν, πληροφορούμεθα ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ κατανομῇ τῶν διαφόρων θέσεων εἰς τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς τῷ ἐνεπιστεύθη νὰ φυλάττη τὴν ἐπὶ τοῦ Κερατίου Ξυλόπορταν καὶ τὰ περὶ αὐτήν.

Ὁ Λεονάρδος εἶναι ἀκραιφνῆς Χριστιανός, θλίβεται δὲ ἐκ βάθους ψυχῆς διὰ τὰς τύχας τῆς Χριστιανικῆς μεγαλονπόλεως. Ἐπιτίθεται σφοδρῶς κατὰ τῶν ἀσυνειδήτων ἐκείνων Χριστιανῶν πάσης προελεύσεως, οἵτινες ἐμάχοντο ἐν ταῖς τάξεσι τῶν Τούρκων, δὲν ὀκνεῖ δὲ νὰ μεμφθῇ ἀπροκαλύπτως καὶ τὸν συμπατριώτην του Ἰουστινιάνην διὰ τὴν ἐγκατάλειπιν τῆς θέσεώς του.

¹ Λέγεται ὅτι ἦτο Ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Αἰχμαλωτισθεὶς κατὰ τὴν ἄλωσιν ἀπληθυνερῶθι πολὺ βραδύτερον. Ἀπέθανε τῷ 1482 ἄγνωστον ποῦ. Ὁ Λεονάρδος εἶναι συγγραφεὺς καὶ ἄλλων ἔργων.

² Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, πλειστάκις δημοσιευθεῖσαν, προχειρότερον δύναται τις νὰ εὑρῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πατρολογία τοῦ Migne (ἂν καὶ εἶναι Λατινιστὶ γεγραμμένη). Τόμ. 159, σελ. 923—944 ὑπὸ τὸν τίτλον «Leonardi Chiensis Historia Cpolitanae urbis a Mahumete II capta, per modum epistolae. Die Augusti, anno 1453, ad Nicolaum Rom. Pont»,

Τὸ ἐνδιαφέρον ἐν τῇ συγγραφῇ τοῦ Λεονάρδου ἔγκειται ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν γεγονότων τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ ὧν μᾶς δίδει πολυτίμους ὄντως πληροφορίας.

Εἶναι ὁμῶς ἄξιον πολλῆς προσοχῆς τὸ ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Λεονάρδου ὡς πρὸς τὰ σημεῖα ταῦτα παρουσιάζει, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν ἐκτάσει κατωτέρω, ἀρκετὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ τὴν ἐν τῷ Γ'. βιβλίῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ χρονογραφίας¹.

Σημειωτέον ἐν παρόδῳ ὅτι καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ Zorzo Dolfin παρουσιάζει τὰς αὐτὰς περίπου ἀναλογίας, ἂν καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος εἶναι κάπως ἀκριβέστερος τοῦ Λεονάρδου προκειμένου περὶ τῆς ὀρθῆς ἀποδόσεως ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων.

Ἡ παρατηρηθεῖσα αὕτη ἀναλογία συνετέλεσεν ὥστε καὶ ὁ E. Pears καὶ ὁ τὴν ἐργασίαν τούτου χρησιμοποήσας G. Schlumberger ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «La prise et le sac de C/ple par les Turcs 1453», πρὸς δὲ καὶ ὁ τὸν τελευταῖον τοῦτον μεταφράσας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Σπυρ. Λάμπρος² νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι καὶ ὁ Λεονάρδος καὶ ὁ Dolfin ἠκολούθησαν τὸν Φραντζῆν. Ἡ τοιαύτη ὁμῶς ὑπόθεσις φαίνεται ἥκιστα πιθανή, καθότι ἔχομεν τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λεονάρδου. Αὐτὴ ἐγράφη, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, κατ' Αὐγούστον τοῦ 1453, ἀποδέκτης δὲ ταύτης εἶναι ὁ Πάπας Νικόλαος ὁ Ε'. ὅστις προέστη τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὰ ἔτη 1447—1455, ἐνῶ ὁ Φραντζῆς ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του πολὺ μετὰ τὴν κατάρτησιν καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ παρέδωκε τὸ χειρόγραφόν του, ὡς λέγει ὁ ἴδιος³, εἰς χεῖρας τοῦ ἱερέως Ἀντωνίου τῆ 29ῃ Μαρτίου τοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτους 5983⁴, ἦτοι τοῦ σωτηρίου ἔτους 1478. Ἐὰν λοιπὸν βασισθῶμεν ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω χρονολογιῶν, παρατηροῦμεν ὅτι αὐταὶ ἀποκλείουσι διαρρηθῆναι πᾶσαν ὑπό-

¹ Φ ρ α ν τ ζ ῆ, σ. 233, 1—294, 6, ἔκδ. Βόννης.

² Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ. «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος καὶ ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθήναι 1914 (Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ Schlumberger), σ. 116. Δὲν βλέπω διὰ ποῖον λόγον ὁ μακαρίτης Σπ. Λάμπρος διαθέτων κατὰ τὴν ἐποχὴν του πλεῖστα μέσα ὕλικά καὶ ἠθικά δὲν ἐπεχειρήσας νὰ συγγράψῃ ὁ ἴδιος ἱστορίαν τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀνέλαβε νὰ μεταφράσῃ ἔργον, καλλίτερον τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ γράψῃ ὁ ἐν παρακμῇ εὐρισκόμενος τότε Schlumberger καὶ τὸ ὕλικόν του ὁποίου ἠρᾶνισθη ἐκ τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἄγγλου Edwin Pears εὐδοκίμως μὲν ἀσκοῦντος περὶ τὰς ἀρχὰς του αἰῶνος τούτου τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὀδοντιάτρου ἐν Κ/πόλει, μὴ ἔχοντος ὁμῶς τὴν δέουσαν ἐπιστημονικὴν παρασκευὴν διὰ τὴν συγγραφὴν τοιούτου σπουδαίου ἔργου. Κυρίως ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τῶν ἐπαϊόντων εἰς τὴν σύγχυσιν τῶν πηγῶν, ἣτις πρυτανεύει ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ.

³ Φ ρ α ν τ ζ ῆ, σ. 453, 3—8, ἔκδ. Βόννης.

θεσιν περὶ τῆς ἀπὸ μέρους τοῦ Λεονάρδου χρησιμοποίησεως τοῦ Μ. Χ.¹. Δὲν εἶχον ἄρα γε ὑπ' ὄψιν οἱ προμνημονευθέντες συγγραφεῖς τὰς χρονολογίας ταύτας, ἢ μήπως ἐθεώρησαν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λεονάρδου ὡς μεταγενέστερον κατασκευάσμα; Ἄγνοῶ τί συμβαίνει.

Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε νὰ ἐξετάσω τὸ χειρόγραφον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λεονάρδου παλαιογραφικῶς καὶ νὰ ἐξακριβώσω ὁ ἴδιος τὴν ἀκρίβειαν τῆς χρονολογίας αὐτῆς, ἐπέχω νὰ ἐκφέρω γνώμην. Ἄλλ' ὡς παρουσιάζονται νῦν αἱ χρονολογίαι εἶναι φυσικώτερον νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ Μ. Χ. ἠντλησεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λεονάρδου.

Ἀγόμεθα οὕτως εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῷ Μ. Χ. χρησιμοποίησεως ξένων πηγῶν ὡς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εἰσχωρησασῶν νοθειῶν.

Καὶ περὶ μὲν τῆς χρησιμοποίησεως ἐν τῷ Μ. Χ. ξένου ὕλικου, βλέπε τὰ προλεγόμενα ἐν τῇ ἐμῇ ἐκδόσει τοῦ Φραντζῆ², περὶ δὲ τῶν νοθειῶν τὴν ἐν Σόφια ἀνακοίνωσίν μου³ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

Ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη, ὡς ἦτο ἐπόμενονον, ἤγειρε σπουδαίας ἀντιρροήσεις, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ὁ κ. Franz Dölger ἀπέδειξεν⁴ ὅτι καὶ τὸ μέγα περὶ Μονεμβασίας τεμάχιον ἐν τῷ Μ. Χ. (ἔκδ. Βόννης, σ. 395—405) εἶναι ὑποβολιμαῖον καὶ προέρχεται ἐκ τοῦ ἰδίου νοθευτοῦ, τοῦ Μακαρίου Μελισσηνοῦ δηλονότι. Τελευταίως ὅμως ὁ Βέλγος καθηγητῆς κ. Stephane Binon πραγματευόμενος περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις φυλασσομένων δύο χρυσοβούλλων τοῦ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας⁵, ἔλυσεν ὀριστικῶς καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐν τῷ Μ. Χ. εἰσχωρησασῶν νοθειῶν, ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας. Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἀνακοινώσει μου εἶχον ἀναφέρει μετὰξὺ ἄλλων ὅτι εἰς χωρία τοῦ Μ. Χ. ἀντληθέντα ἐκ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορά ἐγένοντο προσθήκαι ὑπόπτου ποιοῦ καὶ ὅτι

¹ Διὰ τῶν γραμμάτων Μ. Χ. δηλοῦται ἐνταῦθα καὶ ἐφεξῆς τὸ Μέγα Χρονικὸν τοῦ Φραντζῆ.

² Ἐκδόσις Teubner, σ. V—VI.

³ Jean B. Falier-Papadopoulos, «Phrantzès est-il réellement l'auteur de la grande chronique qui porte son nom? Izvestija (Bulletin de l'Inst. Arch. Bulgare, t. IX, 1 (1935), p. 177—189).

⁴ Ἐν τῇ περισπουδαστῶ αὐτοῦ πραγματείᾳ «Ein literarischer und diplomatischer Fälscher des 16. Jahrhunderts. Metropolit Macarius von Monembasia» δημοσιευθείσῃ ἐν Otto Glauning zum 60. Geburtstag Festgabe aus Wissenschaft und Bibliothek. Leipzig, Verlag. Richard Hadl, 1936, σελ. 25—35. Ἡ πραγματεία αὕτη μετεφράσθη τελευταίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ὀδυσσεῶς Λαμφίδου, Ἀθήναι 1938.

⁵ Stephane Binon, «L'histoire et la légende des deux Chrysobulles d'Andronic II en faveur de Monembasie. Macaire ou Phrantzès? Echos d'Orient, Nos 191—192, Juillet Décembre 1938, σ. 274—311. Μετὰ πανομοιότητων τῶν τέλους ἀμφοτέρων τῶν χρυσοβούλλων.

μία τῶν προσθηκῶν τούτων μὲ ᾠδήγησεν ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πλαστογράφου. Ἡ προσθήκη αὕτη ἐγένετο εἰς χωρὶον πραγματευόμενον περὶ τοῦ πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Α΄. (1289—1293 καὶ 1303—1311). Ἔχει δὲ ἡ προσθήκη ὡς ἐξῆς: ὀρμώμενος ἐκ Πελοποννήσου ἐκ χώρας λεγομένης Ἀνδρούσης· καὶ διὰ τοῦτο μὲν προστάξει βασιλικῇ καὶ ψήφῳ συνοδικῇ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα Ἀνδρουῖαν ἐπισκοπὴν ἐτίμησε καὶ τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας ὑποτάσσεσθαι < ἔταξε > ¹.

Οὐδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ μητροπολίτου Μονεμβασίας Μακαρίου τοῦ Μελισσηνοῦ, ἀκμιάσαντος περὶ τὸ 1571, ἔδειξε τόσον παράφορον ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐκ τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας ἐξαρτίσεως τῆς ἐπισκοπῆς Ἀνδρουῖας, ὡς τοῦτο κατάδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν ἐγγράφων τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος μητροπολίτου, φυλασσομένων ἐν τῷ κώδικι Napol. II-C. 35 (Cyril. 36), ἔνθα ἅπασαι αἱ νοθεῖαι αὐτοῦ ἐν τε τῇ μεγάλῃ χρονογραφίᾳ τοῦ Γ. Φραντζῆ καὶ ἐν ἄλλοις γραπτοῖς μνημείοις πασιφανῶς ἀποδεικνύονται ².

Δυστυχῶς βασισθεὶς εἰς τοὺς «Πατριαρχικούς Πίνακας» τοῦ Μαυροῦλ Γεδεών (σ. 402—3) ἐδέχθη ὡς ὀρθὴν τὴν ἐν τῷ ὡς ἄνω παρεμβλήτῳ χωρίῳ πληροφορίαν περὶ τῆς γενετείρας τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου καὶ ἠρέσθη νὰ διαπιστώσω τὴν νοθεῖαν πιστεύσας ὅτι ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ψευδολογία περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐκ τῆς μη-

¹ Γ. Φραντζῆ σ. 25, 13—16, ἔκδ. Βόννης=Teubner, 30, 10—14.

² Περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικος τούτου ὡς καὶ τοῦ κ. II-C. 36 ἡσχολήθη καὶ ὁ ἡμέτερος Σπ. Λάμπρος ἐν Ν. Ἑλληνισμῶν, τ. ΙΘ΄. Φαίνεται ὁμοῦς ὅτι δὲν ἐξήτασεν ὁ ἴδιος τοὺς κώδικας τούτους, διότι ἄλλως καὶ τὰ πράγματα ἀκριβέστερον θὰ ἐξέθετε, θὰ ἀνεύρισκε δὲ καὶ τὸ περίφημον χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου Β΄ τοῦ Παλαιολόγου ὑπὲρ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Μελισσηνοῦ, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπολεσθέν. Ἡ τύχη τῆς ἀνευρέσεως αὐτοῦ ἐπεφυλάχθη εἰς ἐμέ, ὡς ἤδη ἐδήλωσα ἐν τῇ ἐν Σόφιᾳ ἀνακρινώσει μου (Izvestija, p. 184—185). Ὁ Buchon δίδων περιγραφὴν καὶ περίληψιν τοῦ χρ. τούτου ἐν ταῖς Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Morée, t. I. Paris, 1843, σ. 245, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ποιεῖται ἐσφαλμένῃ παραπομπῇ, λέγει ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χρ. Ἀνδρονίκου τοῦ Β΄ εἶναι γεγραμμένον «εἰς γλώσσαν Ἑλληνικὴν». Τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε νὰ παραπλανηθῶσιν ἔκτοτε πάσαι αἱ σχετικαὶ πρὸς ἀναζήτησιν του ἔρευναι. Πάντες οἱ ποιησάμενοι λόγον περὶ αὐτοῦ ἀρκοῦνται νὰ παραθέτωσι τὸ σχετικὸν τοῦ Buchon σημεῖωμα (βλ. Zach. von Lingenthal, t. III, p. 616 (ἐν ὑποσημ.))—Migne P. G. t. 161, στήλη 1055—56 (ἐν ὑποσημ.). Προφανῶς ὁμοῦς κατὰ παραδρομὴν ἔγραψεν ὁ Buchon «εἰς γλώσσαν Ἑλληνικὴν» ἀντὶ νὰ γράψῃ ἐν Λατινικῇ μεταφράσει. Τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ἐξήτασα τὰ ἐν τῷ κ. Napol. II-C. 35 (Cyr. 36) Λατινιστὶ γεγραμμένα ἐγγράφα καὶ ἀνεῦρον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χρυσόβουλλον, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ἐκδώσῃ προσεχῶς ὁ καθηγητὴς κ. Franz Dölger. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χρυσ. εὑρίσκειται ἐν τῷ κώδ. Napol. II-C. 35 (Cyr. 36) ff. 58a—60a. ἄρχ. Andronicus Comnenus Paleologus Romanorum Imperator. Decet sane vigilem . . .

τροπόλεως Μονεμβασίας ἐξαρτήσεως τῆς ἐπισκοπῆς Ἀνδρούσης, τοῦ νοθευτοῦ εὐρόντος τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ δώσῃ βάσιν τινὰ νομιμότητος εἰς τὰς παραλόγους διεκδικήσεις του, καὶ ἐσταμάτησα ἕως ἐδῶ.

Ὁ κ. Βίνοπ ὁμῶς μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ ἐμβριθείας προέβη περαιτέρω ἐν ταῖς ἐρεῦναις του σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ἀπεκάλυψεν, ἐπὶ τῇ βάσει ἀναμφισβητήτου κύρους πειστηρίων, ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀθανάσιος οὐδόλως κατήγγετο ἐξ Ἀνδρούσης ἀλλ' ἐξ Ἀδριανουπόλεως¹.

Πᾶς τις βλέπει νῦν ὅτι ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀφαντάστου ταύτης θρασύτητος ψευδολογίας τοῦ νοθευτοῦ παρέχει ἀπόδειξιν αἵρουσαν τοῦ λοιποῦ πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ διὰ τὰς νοθείας τῆς μεγάλης χρονογραφίας καὶ διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ νοθευτοῦ καὶ δυναμένην νὰ ἱκανοποιήσῃ πλήρως τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τῆς ἀυστηροτέρας κριτικῆς.

Ὁ κ. St. Βίνοπ παρατάσσει ἐν συνεχείᾳ καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ἐπιχειρήματα, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν σχέσιν τοῦ νοθευτοῦ τῆς μεγάλης χρονογραφίας καὶ πρὸς τὸ ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας νόθον χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ Β', τὸ ὑπ' ἀριθ. δηλονότι 1462 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν. Πράγματι ἐν τῷ μεγάλῳ περὶ Μονεμβασίας προσθέτῳ τεμαχίῳ² ὁ νοθευτῆς λόγον ποιούμενος περὶ τῶν τῇ μητροπόλει Μονεμβασίας ἐπικυρωθέντων προνομίων ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Β', ἔχει ὑπ' ὄψιν του τὸ νόθον χρυσόβουλλον καθ' ὅτι τὴν χρονολογίαν τούτου χρησιμοποιεῖ³.

Ἡ παρέκβασις αὕτη ἦτο ἀναγκαία, διὰ νὰ καταδειχθῇ ὅτι τὸ ζήτημα περὶ τῶν ἐν τῷ Μ. Χ. νοθειῶν ἐλύθη πλέον ὀριστικῶς. Τὸ μόνον τεμάχιον τῆς χρονογραφίας ταύτης ἐκ τῶν μὴ ἀντληθέντων ἐκ τῆς μικρᾶς χρονογραφίας (minus), τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἐν τῷ συνόλῳ του σημεῖα ἀθροιστικότητος, εἶναι τὸ πραγματευόμενον περὶ τῆς πολιορκίας καὶ ἀλώσεως τῆς Κ/πόλεως (ἐκδ. Βόννης σ. 233, 1—294, 6). Ὑπάρχουσιν ἐν τούτοις καὶ ἐν αὐτῷ καταφώρον νοθείας χωρία, οἷα εἶναι τὰ περὶ τοῦ Λὸν Φραγκίσκου τοῦ Τολέδου⁴ καὶ περὶ τῶν Κρητῶν ναυτῶν⁵, ἅτινα ὑπέδειξα ἐν τῇ ἐν Σόφια γενομένῃ ἀνακοινώσει μου.

Γενικώτερον ἐν τῷ προομίῳ τῆς ἐμῆς ἐκδόσεως⁶ τοῦ Φραντζῆ ὑπέδειξα τὸν Λεονάρδον τὸν Χίου ὡς κείμενον σχέσιν ἔχον πρὸς τὰ ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ τεμαχίῳ ἐκτιθέμενα

¹ Stephane Binoπ, Ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 301—302.

² Βλέπε ἀνωτέρω σ. 6.

³ Φρατζῆ, σ. 399, 3, ἐκδ. Βόννης.

⁴ Φρατζῆ, σ. 255, 23—256, 3 καὶ σ. 286, 13—16, ἐκδ. Βόννης.

⁵ Ἰδ. σ. 287, 19—288, 7.

⁶ Φρατζῆ, σ. VI, ἐκδ. Teubner.

Τὰ κύρια σημεῖα τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Λεονάρδου εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ ἔναρξις τῆς πολιορκίας, τὰ τοῦ μεγάλου τηλεβόλου, ἡ ναυμαχία τοῦ Φλαντανελᾶ, ἡ κατανομιὴ τῶν θέσεων ἐν τῇ πολιορκουμένῃ πόλει εἰς τοὺς διαφοροὺς ἀρχηγούς, ἡ χρησιμοποιοῖσις ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμηλίων, ἡ διὰ ξηραῶς μεταφορὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν Κεράτιον, ἡ ἀποτυχοῦσα ἀπόπειρα τοῦ Ἰωάννου Κόκκου πρὸς ἐμπρησμόν τοῦ στόλου τούτου, οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησαν Μωάμεθ ὁ Β΄ καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, ἡ ἄλωσις. Ἀλλὰ περὶ τὰ σημεῖα ταῦτα καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν¹ περιστρέφεται καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ ἐν τῷ προμνημονευθέντι τεμαχίῳ τοῦ μεγάλου χρονικοῦ. Πρόσθετες δὲ ὅτι αἱ περιεχόμεναι λεπτομέρειαι εἶναι περίπου αἱ αὐταὶ ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διηγήσεσιν, ὅ,τι δὲ λείπει ἀπὸ τὸν ἕνα τῶν δύο τούτων ἱστορικῶν, καὶ τὸ ὅποιον μᾶς εἶναι γνωστὸν ἐξ ἄλλων πηγῶν, λείπει πάντοτε καὶ ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἐντύπωσιν π. χ. ἐμποιεῖ τὸ ὅτι οὔτε ὁ Φραντζῆς οὔτε ὁ Λεονάρδος ὀμιλοῦσι ἢ ποιοῦνται ὑπαινιγμόν τινα περὶ τοῦ ἐν Βυζαντίῳ εὕρισκομένου Τούρκου ἡγεμονίδου Ὁρχάν, ἐνῶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς τοῖς Ἀλώσεως διὰ μακρῶν ἐκτίθενται τὰ κατ' αὐτήν. Καὶ τὸ νὰ μὴ ὀμιλῇ μὲν ὁ Λεονάρδος περὶ τοῦ Ὁρχάν, κἄπως βεβαίως δικαιολογεῖται ἴσως, ὡς ξένος, νὰ ἠγνῶει τὴν παρουσίαν του, ἴσως μάλιστα, ὅπερ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην εἶναι πιθανώτερον, ἢ ἀκραιφνῶς Χριστιανικῆ συνείδησις τοῦ ἱεράρχου νὰ μὴ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτὸν νὰ ἀναφέρῃ καὶ Τοῦρκον ὑπερασπιστὴν τῆς κινδυνευούσης Χριστιανικῆς πόλεως, ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ὁ Φραντζῆς, ἐὰν βεβαίως πρόκειται περὶ τοῦ πραγματικοῦ Φραντζῆ, ἠγνῶει τὸν Ὁρχάν καὶ τὰ κατ' αὐτόν; Τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον, ἐφιστῶ δὲ ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου.

Τὸ ζήτημα τοῦ Ὁρχάν εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων τῆς πρὸ τῆς πολιορκίας καὶ τῆς κατὰ τὴν πολιορκίαν περιόδου.

Εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστὸν ὅτι ἐνῶ ὁ Μωάμεθ ὁ Β΄ ἀνεέωσε τὰς μετὰ τῶν γειτόνων του συνθήκας τοῦ πατρός του, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος ἐξήγησε παρ' αὐτοῦ τὴν αὔξησιν τῆς ἐπιχορηγήσεως, ἣν ἐτέλει ἡ Τουρκικὴ αὐλὴ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ Τούρκου ἡγεμονίδου Ὁρχάν ἐν Κ/πόλει.

Ὁ φίλος τῶν Ἑλλήνων Χαλῆλ-πασᾶς ἔμεινε κατάπληκτος πρὸ τοῦ ἀκαίρου καὶ ἥκιστα διπλωματικοῦ μέτρου τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς. Πάντως τοῦτο ἐχρησίμευσεν ὡς πρόφασις εἰς τὸν πορθητήν, διὰ νὰ κηρύξῃ τὸν

¹ Ἡ χρησιμοποιοῖσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμηλίων, ἰν μὲν τῷ Μ. Χ. ἀμέσως προτάσσεται τῆς κατανομῆς τῶν θέσεων, ἐνῶ παρὰ Λεονάρδῳ ἀμέσως ἐπιτάσσεται.

πρὸ πολλοῦ ἄλλως τε μελετώμενον πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ τίποτε περὶ τούτων ἐν τῷ Μ. Χ., οὔτε περὶ τῆς δράσεως τοῦ Ὁρχάν κατὰ τὴν πολιορκίαν, οὔτε περὶ τοῦ τραγικοῦ θανάτου του.

Ἐάν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὸν ἀληθῆ κυκεῶνα τῶν ἀλληλοσυγκρουόμενων εἰδήσεων, τὰς ὁποίας μᾶς παρουσιάζουσιν οἱ διάφοροι αὐτόπται τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως, Ἕλληνές τε καὶ ξένοι, σχετικῶς πρὸς τὴν κατανομὴν τῶν θέσεων¹ εἰς τοὺς διαφόρους ἀρχηγούς διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως, παρατηρεῖ ὅτι μόνον μεταξὺ τοῦ Μ. Χ. καὶ τοῦ Λεονάρδου ὑπάρχει σχεδὸν πλήρης ὁμοφωνία. Ἡ οὐσιωδέστερα διαφορὰ εἶναι σχετικὴ πρὸς τὸν Νικόλαον Γουδέλην εἰς ὃν, κατὰ τὸν Λεονάρδον, ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέβηκε τὴν ἐμπιστευτικωτέραν ἀποστολήν, νὰ παραμείνῃ δῆλα δὴ μετὰ τῶν ἀνδρῶν του ἐν ἐπιφυλακῇ εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ νὰ σπεύδῃ πρὸς ἐνίσχυσιν κινδυνεύοντος τυχόν σημείου παρὰ τὰ τείχη. Τὸ Μ. Χ. ἐν τούτοις παραλείπει τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου Γουδέλη² καὶ ἀντ' αὐτοῦ μᾶς παρουσιάζει τὸν Νικηφόρον Παλαιολόγον, πρόσωπον μὴ μνημονευόμενον ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἄλλης πηγῆς.

Ἐδῶ μοιραίως πάλιν φερόμεθα εἰς τὸ ζήτημα τῶν νοθειῶν τοῦ Μακαρίου Μελισσηνοῦ.

Ὡς ἤδη διὰ μακρῶν ἐξέθηκα ἐν τῇ ἐν Σόφια ἀνακοινώσει μου, πρὸς δὲ καὶ ἀλλαχοῦ, κατὰ τὴν μικρὰν χρονολογίαν (minutis), ἧς ἡ ἀθροιστικότης εἶναι ἀπολύτου κύρους, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος θέλων νὰ ἀμείψῃ τὰς πολλαπλὰς ὑπηρεσίας τοῦ ἐμπίστου του Γεωργίου Φραντζῆ, ἐσχεδίασε νὰ νυμφεύσῃ τὸν υἱὸν τούτου Ἰωάννην μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἐπίσης ἐμπίστου καὶ συγγενοῦς του Νικολάου Γουδέλη. Ἐν τῷ Μ. Χ. ὅμως ἄλλως ἐκτίθενται τὰ πράγματα. Κατ' αὐτὸ παρουσιάζεται ὁ Κωνσταντῖνος ὡς θέλων νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν θυγατέρα τοῦ Φραντζῆ Θάμαρ μετὰ τοῦ νεαροῦ ἡγεμονίδου Νικηφόρου τοῦ Μελισσηνοῦ³ γόνου καὶ μοναδικοῦ κληρονόμου τοῦ ἐνδόξου καὶ πλουσιωτάτου οἴκου τῶν Μελισσηνῶν. Εἶναι περιττὸν νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι πάντα τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς Μελισσηνοὺς ἐν τῷ Μ. Χ. εἶναι νόθα καὶ ὑποβολιμαῖα. Περὶ συνοικεσίου Γουδέλη φυσικὰ ἐν τούτῳ οὐδεὶς γίνεται λόγος, οὐδὲ κἄν μνημονεύεται ἐν αὐτῷ τὸ ὄνομα τῆς ἱστορικῆς ταύτης οικογενείας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἄλλοι ἱστορικοὶ τῆς ἀλώσεως μνημονεύουσιν, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τοῦ Λεονάρδου ἀναφερομένου Νικολάου Γουδέλη, καὶ τὸν Μανουὴλ Γουδέλην

¹ Τοῦτο πιθανῶς προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν θὰ ἐγένοντο ἀλλεπάλληλοι μεταβολαὶ θέσεων.

² Πρῶτος ὁ Franz Dölger παρατήρησε τοῦτο, ἐνθ' ἀν. σ. 14 σημ. 4 τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως.

³ Τούτου ἕγγονος παρουσιάζεται ὁ Μακάριος Μελισσηνός.

ἐντεταλμένον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν φρουρήσιν τῆς Καλιγαρίας Πύλης μετὰ τοῦ Ἰωάννου Γράντη, ἐν ᾧ ἄλλοι πιστοποιοῦσιν ὅτι ὁ Νικόλαος Γουδέλης ἦτο ἐντεταλμένος τὴν φρουρήσιν τῆς Πύλης τῆς Σηλυβρίας μετὰ τοῦ Μαυρικίου Κατάναιο καὶ τοῦ Βαπτιστοῦ Γρίττη, προτάσσοντες τὸ ὄνομα τοῦ Κατάναιο. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἐθεάθη μαχόμενος καὶ παρὰ τὴν πύλην ταύτην ὁ Νικόλαος Γουδέλης ἠγούμενος τοῦ σώματος τῶν ἐνισχύσεων.

Ὁ Λεονάρδος, προκειμένου περὶ τῆς πύλης ταύτης, ἦν ὀνομάζει, ὡς καὶ οἱ Βυζαντινοί, πύλην τῆς Πηγῆς (porta righi) τοποθετεῖ εἰς ταύτην μόνον τὸν Μαυρικίον Κατάναιο ἐντεταλμένον νὰ φυλάξῃ τὴν γραμμὴν τοῦ τείχους ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης μέχρι καὶ τῆς Χρυσῆς πύλης. Κατὰ τὸ Μ. Χ. ὅμως ἡ φρουρήσις τῆς πύλης τῆς Σηλυβρίας, ὡς τὴν ὀνομάζει εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τὸν Θεόφιλον Παλαιολόγον. Τὸν τελευταῖον τοῦτον ὁ Λεονάρδος τοποθετεῖ εἰς τὴν Καλιγαρίαν πύλην μετὰ τῶν Θεοδώρου Καρυστινοῦ καὶ Γερμανοῦ Ἰωάννου Γράντη, οὓς μόνους ἀναφέρει τὸ Μ. Χ. ὡς ἐντεταλμένους τὴν φρουρήσιν τῆς πύλης ταύτης.

Ἄλλη διαφωνία μεταξὺ Λεονάρδου καὶ τοῦ Μ. Χ. εἶναι ἡ ἐξῆς: ἀπὸ τῶν Ὑψωμαθείων μέχρι τῆς Χρυσῆς πύλης ἡ φρουρήσις τῶν θαλασσίων τειχῶν εἶναι ἐμπεπιστευμένη καὶ κατὰ τὸ Μ. Χ. καὶ κατὰ τὸν Λεονάρδον εἰς τὸν Βενετὸν Ἰάκωβον Κονταρίνην, προκειμένου ὅμως περὶ τῆς γραμμῆς τοῦ χερσαίου τείχους, τὸ ὅποιον ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Πηγῆς κατέρχεται πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ συναντᾷ τὰ παραθαλάσσια τείχη ὀλίγον κατωτέρω τῆς Χρυσῆς πύλης (εἰς τὸ Βραχιάλιον), ὁ μὲν Λεονάρδος τοποθετεῖ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τὸν Μαυρικίον Κατάναιο (virum nobilem genuesem), τὸ δὲ Μ. Χ., συγκεκριμένως ἐπὶ τῆς Χρυσῆς πύλης, τὸν Γενουήσιον Μανουήλ, ἀπλῶς ἄνευ ἐπωνύμου. Προφανῶς πρόκειται ἐν ἀμφοτέροις ταῖς πηγαῖς περὶ τοῦ ἰδίου προσώπου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κακῶς ἀπεδόθη ἐν τῷ Μ. Χ., μηδεμιᾶς ἀμφιβολίας χωρούσης ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Γενουηνοῦ ὀρθῶς ἔχει παρὰ τῷ Γενουησίῳ Λεονάρδῳ. Ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης συνηγορεῖ καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ἐπωνύμου Κατάναιο, πρᾶγμα συνηθέστατον ἐν τῷ Μ. Χ. προκειμένου περὶ ξένων οἰκογενειακῶν ὀνομάτων. Οὕτω τῶν ἀδελφῶν Παύλου Ἀντωνίου καὶ Τρωΐλου Bocchiardi¹ τῶν φρουρούντων εἰς τὸ Μυριάνδριον, ἐν τῷ Μ. Χ. παραλείπεται τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα ἐπ' ἴσης παραλείπεται ἐν αὐτῷ καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα de Langasco τοῦ ἡμετέρου Λεονάρδου, ἐμπεπιστευμένου τὴν φρουρήσιν τῆς Ξυλόπορτας². Ἐπομένως

¹ Φ ρ α ν τ ζ ἦ, ἔκδ. Βόννης, σελ. 253, 10—11. Leonardus, σ. 934 D.

² Φ ρ α ν τ ζ ἦ, ἔκδ. Βόννης, σ. 254, 14.—Leonardus, σ. 935. A.

καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς Χρυσῆς πύλης χωρίῳ τοῦ Μ. Χ. (ἔκδ. Βόννης, σ. 253, 5—6) ἀντὶ Μανουὴλ ἀναγνωστέον Μαυρικίῳ, ὅπερ ἄλλως καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν ἐπιβεβαιῶνται. Ὁ Μαυρίκιος οὗτος ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Φλάντανελᾶ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐνῶ τὰ κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἐκτίθενται ἀπαράλλακτα καὶ ἐν τῷ Μ. Χ. καὶ παρὰ Λεονάρδῳ, ἐν τῷ Μ. Χ. παραλείπονται ἅπαντα τὰ ὀνόματα τῶν Γενουηνοῦν πλοιοῶρχων οἵτινες μετέχουν αὐτῆς. «Naves Mauritio Genuense Catano imperante ex adverso repugnant. Ibi Demitrius de Novaria et Baptista de Felliczano, Balanerii patroni genuenses ardue pugnam prosequuntur» (Leon. σ. 931, Β).

Εἰς τὰς προαναφερθεῖσας ὁμοιότητας μετὰξὺ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Λεονάρδου καὶ τῆς τοῦ Μ. Χ. θὰ προσθέσωμεν μίαν ἀκόμη, τὸ ὅτι ἐν πολλοῖς χωρίοις ἀμφοτέρων καὶ ἡ φρασεολογία εἶναι ἢ αὐτῆ ἢ περιόπου ἢ αὐτῆ. Οὕτως ὁ Λεονάρδος ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τοῦ Ἰουσιάνη λέγει τὰ ἑξῆς: «At ille salutis, gloriae sui oblitus, uti altam quidem primo magnanimitatem, ita posthac pusillanimitatem suffere, non recedere, si vir erat, vel saltem alium, qui loco sui stetisset, subrogare». (Leonardus, p. 941, Α) Ἐν τῷ Μ. Χ. σχετικῶς ἀναγνώσκομεν τὰ ἑξῆς: μὴ μνημονεύων τῆς γενναιότητος καὶ ἐπιδεξιότητος, ἣν ἀρχῆθεν ἔδειξε καὶ οὐκ εἶπε τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ οὐδέν, οὔτε ἀντ' αὐτοῦ εἶασέ τινα ἕτερον» (ἔκδ. Βόννης, σ. 284, 1—4).

Προκειμένου περὶ τοῦ Θεοδώρου Καρυστινοῦ τὸ Μ. Χ. παραδίδει «Θεοδώρῳ δὲ τῷ ἐκ Καρύστου, ἀνδρὶ πολεμιστῇ καὶ δραστηρίῳ καὶ τοξότη ἡσκημένῳ ὑπὲρ ἄνθρωπον» (ἔκδ. Βόν. σ. 254, 11—13), ὁ δὲ Λεονάρδος «Theod. Caristino senex sed robustus graecus in arcu doctissimus» (Leon σ. 934, D).

Ἴδου καὶ μία περικοπὴ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Κωνσταντίνου ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Φραντζῆ εἰλημμένη (πρόκειται περὶ τῶν ἐλεφάντων οἱ ὅποιοι κατεπτόησαν τοὺς ἵππους τῶν Ρωμαίων): «καὶ ἐὰν ζῶον ἄλογον ἐδίωξε, πόσον μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν ζῶων καὶ ἀλόγων ὑπάρχοντες κύριοι, καὶ οἱ καθ' ἡμῶν ἐρχόμενοι... ὡς ζῶα ἄλογα καὶ χείρονές εἰσι»¹ ἐν ᾧ ὁ Λεονάρδος λέγει: «Bestiae enim fugantur a bestiis, vos qui homines estis magnanimini bestias illas viriliter substinebitis»².

Ἐκ τῆς προσλαλιᾶς τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς Βενετοὺς παραβλητέα τὰ ἑξῆς παρὰ Φραντζῆ³ «Ἐνετοὶ εὐγενεῖς... ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ στρατιῶται δυνατοί... οἱ διὰ τῶν ἐστιλβωμένων ἡμῶν ρομφαίων καὶ χά-

¹ Φ ρ α ν τ ζ ἦ, ἔκδ. Βόννης, σ. 275, 1—4.

² L e o n a r d u s, σ. 939 Α.

³ Φ ρ α ν τ ζ ἦ, σ. 277. 11—16, ἔκδ. Βόννης.

ριτος πολλάκις πλήθος Ἀγαρηνῶν ἐθανατώσατε, καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμειδῶς ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἔρρευσε», παρὰ Λεονάρδω «O Veneti, viri potentissimi quorum gladio saepe numero Turcorum sanguis effuditur»¹.

Παραβλητέα ἡ παρὰ Φραντζῆ περιγραφή τῆς πρωΐας τῆς 29ης Μαΐου· «... τοῦ φωτός τῆς ἡμέρας ἀυγάζοντας καὶ ἐκ τῶν ἀνατολῶν τὸ ῥοδοειδές τῆς πρωΐας ἐνέφαινε»² καὶ παρὰ Λεονάρδω³ *Necdum Phœbus orbis perlustrat hemisphaerium... »*.

Χάριν τῆς ἀληθείας πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Μ. Χ. εἶναι πλέον ἐκτεταμένη ὡς περιέχουσα ἐπὶ πλέον λεπτομερείας τινάς, ἢ ἡ τοῦ Λεονάρδου οὐχ' ἦττον αἱ ὑπάρχουσαι ἀναλογίαι καὶ ὁμοιότητες μεταξύ ἀμφοτέρων δικαιολογοῦσιν ἐπαρκῶς τὴν γνώμην τῆς ἐξαορτίσεως τῆς μιᾶς ἀφηγήσεως ἀπὸ τῆς ἑτέρας Πάντως, ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν, ἐὰν τὸ χειρόγραφον τοῦ Λεονάρδου εἶναι ἀψευδικὸν καὶ ἡ ἐν αὐτῷ διδομένη χρονολογία ἀκριβής, πρέπει ἀδιστακτῶς νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν γνώμην τῆς ἐξαορτίσεως τοῦ Λεονάρδου ἀπὸ τοῦ Μ. Χ.

Μὲ τὴν προϋπόθεσιν λοιπὸν τῆς ἀψευδικότητος τοῦ χειρογράφου τοῦ Λεονάρδου τείνομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι μᾶλλον ὁ Φραντζῆς ἠντλησεν ἐξ αὐτοῦ. Ἀλλὰ ποῖος Φραντζῆς ἠντλησεν, ὁ γνήσιος; ὅστις, ἀντλῶν εἴτε ἐκ τῶν ἀναμνήσεών του εἴτε ἐξ ἄλλων πηγῶν συνεπλήρωσε τὴν ἀφήγησιν τοῦ Λεονάρδου; ἢ ὁ ψευδοφραντζῆς, τουτέστιν ὁ Μακάριος Μελισσηνός; Ὡς ἔχουσιν νῦν τὰ πράγματα τὸ δεύτερον εἶναι πιθανώτερον.

Ὁ Karl Krumbacher⁴ λέγει ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἔκδοσις (*editio princeps*) τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λεονάρδου ἐγένετο τῷ 1568, κατὰ τὴν ἐποχὴν δηλαδὴ τῆς πλήρους δράσεως τοῦ Μακαρίου: ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὅμως μεταφράσει τοῦ ἔργου τοῦ Schlumberger⁵ βλέπω ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἔκδοσις τῆς ἐπιστολῆς ἐγένετο ἐν Νυρεμβέργῃ τῷ 1544, καὶ ἡ χρονολογία ὅμως αὕτη δὲν ἐλαττώνει τὴν πιθανότητα τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἐπιστολῆς ὑπὸ τοῦ Μακαρίου. Μήπως ὅμως πρὸ τῶν τύποις γενομένων ἐκδόσεων ὑπῆρχον καὶ χειρόγραφοι τοιαῦται διὰ τῶν ὁποίων ἔλαβε γνώσιν καὶ ἐχρησιμοποίησε τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ὁ πραγματικὸς Φραντζῆς;

Πρὸς τῇ ἐξετάσει λοιπὸν τῆς ἀψευδικότητος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λεονάρδου καὶ τῆς χρονολογίας αὐτῆς, ἐπιβάλλεται καὶ ἡ ἔρευνα ὡς πρὸς

¹ Leonardus, p. 939. C.

² Φραντζῆ, σ. 281. 5—7.

³ Leon., p. 940, A.

⁴ K. Krumbacher, «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» μεταφράσις Γ. Σωτηριάδου, τόμ. Α'. σ. 629.

⁵ Βλ. ἀνωτέρω σ. 86 σημ. 2.

τὸν παράδοσιν τοῦ κειμένου. Πρὶν διαλευκανθῶσι τελείως τὰ ζητήματα ταῦτα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφέρῃ τις γνώμην κατηγορηματικὴν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκούμεθα, μέχρι τῆς ἐπιλύσεως τῶν ὡς ἄνω ζητημάτων, νὰ πιστεύωμεν εἰς τὴν γνησιότητα τῆς σχετικῆς πρὸς τὴν πολιορκίαν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κ/πόλεως ἀφηγήσεως τοῦ Μ. Χ. δεχόμενοι ἀπλῶς ὅτι καὶ ἐν τῷ τεμαχίῳ τούτῳ εἰσεχώρησαν νοθεῖαι, ὡς π. χ. ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν παράλειψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Γουδέλη.

I. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ